

La recerca sociolingüística educativa escolar als països de llengua catalana: elements per a un balanç¹

School education sociolinguistic research in Catalan-speaking territories: assessment elements

F. Xavier VILA I MORENO
Universitat de Barcelona

RESUM

Aquest article delimita l'àrea de treball de la *sociolingüística educativa*, en descriu el procés de formació als territoris de llengua catalana, fa un mapa dels principals grups que treballen i suggereix alguns elements per tal de fer un balanç de les seves respectives aportacions. L'autor assenyalava com a tret distintiu d'aquesta àrea la important contribució de la psicologia de la llengua i el pes que hi han tingut els plantejaments bilingüistes i liberals d'autors com Miquel Siguan. Finalment, s'argumenta que ara com ara l'etiqueta *lingüística educativa* no respon adequadament a la recerca sobre llengua i educació, i proposa de diferenciar entre una *educació lingüística*, definida per la seva orientació pedagògica i educativa, i una *sociolingüística educativa*, d'orientació més lingüística i social.

PARAULES CLAU: sociolingüística educativa, psicologia de la llengua.

ABSTRACT

This paper defines educational sociolinguistics as a research area, describes the process leading to the formation of this area in Catalan speaking territories, identifies the main groups working on it and suggests a number of elements to assess their respective contributions. The author claims that one of the distinctive features of this area lies in the important contribution from psycholinguistics, as well as the bilingualist and liberal approaches proposed by authors like Miquel Siguan. Finally, it is argued that the area usually covered by educational linguistics is better understood if a distinction is made between linguistic education, which focuses on pedagogic and educational matters, and educational sociolinguistics, that is more oriented towards linguistic and social issues.

KEY WORDS: educational sociolinguistics, psycholinguistics.

1. Aquest treball s'ha beneficiat dels ajuts al projecte «Resocialització i llengües (RESOL): els efectes lingüístics del pas de la educació primària a secundària en contextos plurilingües» (HUM2006-05860) del Ministeri de Ciència i Innovació, així com del Grup d'Estudi de la Variació (2009, SGR 521) de l'AGAUR.

L' autor vol expressar el seu agraïment a Llorenç Comajoan i Josep Maria Baldaquí per les idees i comentaris rebuts. Per descomptat, qualsevol error que el lector pugui trobar no els és en absolut imputable.

NOTES SOBRE L'ABAST D'AQUEST ARTICLE

L'objectiu d'aquest article és posar damunt de la taula un conjunt de reflexions que permetin avaluar a grans trets² la trajectòria i la situació actual de la recerca sociolingüística en el camp de l'educació als territoris catalanòfons. Es tracta d'una empresa difícil, tenint en compte que encara no hi ha acord sobre què és la sociolingüística (vegeu Comajoan (en premsa)). En allò que ens interessa aquí, podem plantejar aquest desacord establint-ne dos extrems. En un extrem del debat hi ha aquells autors que conceben la sociolingüística com una disciplina orientada cap a l'estudi de determinats comportaments *verbals* i que tendeixen a definir-la en relació amb la lingüística. En un altre extrem hi hauria els qui entenen que la sociolingüística s'ocupa de comportaments *humans* de base lingüística i que, per tant, la defineixen com un espai en què la lingüística conflueix amb moltes altres disciplines humanes i socials com la sociologia, la demografia, la psicologia social, l'antropologia, etc. Enmig, no cal dir-ho, hi ha una infinitat de posicions intermèdies. Per als qui parteixen de la primera posició, en tant que essencialment *lingüística*, la sociolingüística no hauria d'incloure una munió de temes i objectes d'estudi, com ara, i només són dos exemples, l'anàlisi dels contingents i els fluxos de poblacions humanes en funció de la llengua —la demografia de la llengua— o l'estudi de les actituds lingüístiques —la psicologia social de la llengua. En canvi, per a aquells que la consideren com un camp interdisciplinari, totes aquestes recerques podrien aixoplugar-se sota el rètol de *sociolingüística*. Seguint la tradició catalana i europea majoritàries,³ i tal com hem plantejat en altres llocs (vegeu Boix i Vila, 1998; Vila (coord.), 2004), entenem que la segona posició resulta la més operativa i és, per tant, la que adoptarem en aquest article.

En la mesura en què se centra en la recerca sociolingüística efectuada en el camp social educatiu, aquest article tracta dels estudis⁴ que s'han ocupat dels agents —individus i institucionals— que interactuen en les institucions dedicades a la transmissió del coneixement i dels processos sociolingüístics que s'hi desenvolupen. Aquest enfo-

2. Atesos els límits imposats pels responsables d'aquest volum, aquest article només pot aspirar a donar unes lleus pinzellades de l'evolució de l'àrea. L'autor és plenament conscient de no haver-hi pogut incloure una infinitat de referències rellevants i se n'excusa per avançat.

3. N'hi ha prou de pensar que s'adiu amb els objectius dels organitzadors dels Sociolinguistic Symposia o amb la filosofia d'obres de referència com la d'Ammon, Dittmar i Mattheier (ed.) (1987/1988) o de la majoria de manuals de referència.

4. Així doncs, l'article només fa esment de les activitats d'activisme i de política i gestió lingüístiques imprescindibles per a emmarcar l'evolució de la recerca.

cament és proper a la *lingüística educativa* de Spolsky (1999)⁵ i Hult (2008) però se'n separa almenys en dos sentits: d'una banda, perquè des d'una perspectiva sociolingüística, tan importants són l'estudi dels aprenentatges —i la pèrdua— del sistema lingüístic, com l'estudi dels usos lingüístics i de les ideologies lingüístiques que es produeixen en els entorns educatius (vegeu Vila, 2004b); d'una altra, perquè d'acord amb la posició interdisciplinària adoptada al paràgraf anterior, la sociolingüística educativa no es pot limitar a l'anàlisi de la realitat lingüística, ja que també té com a objecte d'estudi les dinàmiques socials derivades de la diversitat lingüística.

A causa de les limitacions d'espai, en aquest article ens cenyirem a la recerca sociolingüística educativa *escolar*. Ara bé, en les societats contemporànies, l'educació va molt més enllà de l'àmbit escolar. En conseqüència, la sociolingüística educativa inclou també els objectes de recerca següents:

- les institucions que tenen cura dels infants abans de l'educació obligatòria, com ara les llars d'infants, les ludoteques i els serveis de cangur;
- la formació ocupacional no obligatòria;
- les institucions d'educació superior;
- les institucions de formació d'adults de tota mena, tant reglades com no reglades;
- els centres especialitzats en la formació lingüística.

Finalment, cal recordar que existeixen nombrosos processos socials d'aprenentatges lingüístics que queden més enllà de la sociolingüística educativa. A banda de les institucions educatives de tota mena, on es dediquen esforços a l'ensenyament/aprenentatge de llengües *in vitro*, les llengües s'aprenen també *in vivo*, tant en les relacions interpersonals —familiars, laborals, comercials, religioses, de lleure, etc.— com mitjançant el consum cultural —exposant-se a música, televisió, ràdio, Internet, etc., en altres llengües. Tot i la transcendència d'aquests aprenentatges, als Països Catalans hi ha un dèficit de recerca sobre els aprenentatges lingüístics *in vivo* fora dels àmbits educatius; per manca d'espai, aquí tampoc no abordarem aquests processos.

DELS ANTECEDENTS A L'ESTABLIMENT DEL CAMP DE RECERCA

Posats a cercar antecedents per a la reflexió sobre llengües, societat i educació en la cultura catalana, hom pot retrocedir com a mínim fins a Ramon Llull i la seva proposta de crear escoles per a ensenyar llatí com a via per a revernacularitzar-lo.⁶ D'aleshores

5. «Paraphrased in a single sentence [la posició de John B. Carroll], he postulates that the linguistic proficiency or capacity or competence of an individual is a function of his or her language learning ability, his or her individual or socially determined motivation to acquire further proficiency, and the socially or educationally determined exposure to other varieties of language. *The role of educational linguistics then is to spell out the nature of each of the terms in this key sentence, and to track the ways in which they can be modified in order to develop socially or individually desired proficiency.*» (Spolsky, 1999: 1) (La cursiva és nostra).

6. *Llibre d'Evast i Blanquerna*, llibre IV, cap. XIV.

ençà, i en tant que societat conscient de les conseqüències de veure la llengua pròpia progressivament minoritzada, són nombroses les reflexions entre les vinculacions entre la llengua, la societat i l'educació als Països Catalans, com ara en les *Instruccions per l'ensenyança de minyons* de Baldiri Reixach (1749).

Ara bé, entre els antecedents presociolingüístics immediats a la configuració del camp de recerca, i com afirmava Francesc Vallverdú (1980: 23): «No podem examinar el tractament que ha rebut el tema del bilingüisme durant els últims quinze anys a casa nostra sense referir-nos a la doctrina d'Alexandre Galí.» Autor de diverses obres sobre llengua i escola (vegeu Galí, 1931) i responsable de diverses institucions docents fins a la dictadura franquista, el plantejament de Galí —hereu d'Itzhak Epstein i amarat de les concepcions primordialistes hegemòniques en aquell moment històric— és clar: «El bilingüisme [social o individual] queda, en certa forma, nociu, per definició» (Galí, 1931: 43). En aquest sentit, cal recordar la participació del pedagog català en el Primer Congrés de Bilingüisme celebrat a Luxemburg l'any 1928, en el qual es va condemnar el bilingüisme pels seus presumptes efectes psicosocials perjudicials, es va recomanar l'educació en primera llengua i es va postular que calia posposar al màxim la introducció de la segona llengua en l'educació (vegeu Siguan, 1984).

La dictadura franquista tingué per a la recerca sobre el triangle llengua/educació/societat uns efectes devastadors, comparables als que produí en el conjunt de disciplines lligades amb la llengua. De fet, aquesta àrea té un despertar una mica tardà, ja que no és fins a l'etapa que Ramon Bassa (1991) denomina «de la reforma educativa» (1968-1973) —durant la qual s'entreobrí la porta de l'escola franquista a les *lenguas nativas*— que se'n comencen a posar les bases. Tal com recorda Vallverdú (1980: 169 i s.), a finals dels seixanta es fan un seguit d'enquestes d'àmbit escolar que contribuïren a posar les bases d'una incipient sociolingüística (educativa). Però la configuració del camp no es va començar a perfilar fins a començaments dels setanta, i l'àrea va anar posant els fonaments força al marge de la resta de les incipients disciplines sociolingüístiques.

De fet, a diferència d'aquelles, la recerca sobre la llengua en el món educatiu no arrenca de la interacció entre juristes/sociòlegs i lingüistes, sinó a partir del treball de psicòlegs i pedagogs, sobretot entorn de la Universitat de Barcelona —no hi va haver un nucli valencià o illenc equivalent (vegeu Boix i Vila, 1998: 33-43). És així com la naixent recerca sobre llengua i educació adopta un caient psicolingüístic i pedagògic d'àmbit sobretot principatí que la dota d'una forta personalitat diferenciada de la resta de recerca sociolingüística.

Un altre tret distingeix aquesta àrea de recerca incipient. A diferència de la sociolingüística més sociològica i/o lingüística, en què la defensa del català com a llengua comuna és molt més compacta, la reflexió sobre llengua, educació i societat es va veure travessada de bon començament pel dilema del tractament de la llengua inicial. Aquest dilema oposava dos sectors:⁷ d'una banda, els que defensaven l'ensenyament en llen-

7. El dilema es plantejava més en el camp professional i en l'activisme que no pas en la recerca, però va assolir importants conseqüències en l'organització dels sistemes educatius i la promoció de la recerca.

gua inicial (català o castellà), amb introducció més o menys progressiva de la llengua segona; de l'altra, els que defensaven el català com a llengua d'educació comuna. Els primers (vegeu Fundació Artur Martorell, 1972), aplegats entorn de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, combregaven en bona mesura amb els plantejaments de Galí pel que feia al bilingüisme educatiu i defensaven l'escolarització inicial en la llengua familiar de l'infant; els segons, arrengrats rere l'associació Òmnium Cultural, tendien a plantejar l'escola com a eina de (re)construcció nacional (catalana) i, per tant, d'integració de les onades immigratòries espanyoles, i pugnaven per construir una «escola catalana en llengua i continguts» per al màxim nombre d'alumnes (vegeu Arenas i Sabater, 1982). De fet, aquest segon sector també compartia els prejudicis antibilingüistes, però des d'una altra òptica: com la sociolingüística d'Aracil i de Ninyoles, veien el bilingüisme social com l'avantsala de la substitució del català, i entenien que l'escola havia de fer de punta de llança en la normalització de la llengua pròpia del país.

Tot i començar tard, la recerca en «llengües i educació» va iniciar el camí de la institucionalització acadèmica fins i tot abans que caigués la dictadura. En aquest sentit és especialment important el paper de Miquel Siguan. Amb una llarga experiència en recerca social —ja als cinquanta havia treballat sobre la immigració a l'Estat espanyol— Siguan guanya la plaça de catedràtic de psicologia de la Universitat de Barcelona (UB) l'any 1962 i, a partir dels primers setanta, estimula la recerca sobre el bilingüisme i el contacte de llengües en el context educatiu —bona part dels futurs investigadors del camp, com Joaquim Arnau, Humbert Boada o Ignasi Vila, presenten les seves tesis sota la seva direcció. Siguan té un paper determinant en l'establiment d'almenys tres iniciatives de transcendència: la creació d'uns estudis de psicologia que acullen favorablement la recerca en educació i contacte de llengües;⁸ la direcció del nou Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat de Barcelona d'ençà de 1969, i la posada en marxa (1974) del Seminari sobre llengües i educació, punt de trobada anual per a investigadors de tot l'Estat (vegeu Seminari Llengües i Educació, s. d.).⁹ De fet, però, la institucionalització acadèmica del camp té un origen plural. Un altre psicòleg, Lluís Garcia Sevilla, també s'interessa per la relació entre llengües i educació (Garcia i Garau, 1973), i entre els setanta i els vuitanta impulsarà diverses recerques sobre el bilingüisme des del Laboratori de Psicologia Clínica de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). El 1981 se celebra el 1er Sympòsium sobre l'Ensenyament del Català a Vic, amb una participació nodrida en què investigadors i docents intercanvien experiències, coneixements i punts de vista (Fargas i Tió (cur.), 1982). Poc després —el 1982— apareix la revista *COM Ensenyar Català als Adults*, que serveix de plataforma per a la difusió de les recerques entre els professionals, fent costat a la veterana *Escola Catalana* d'Òmnium Cultural.

8. Primer com a Escola Professional de Psicologia (1966), després com a Facultat de Psicologia (1975).

9. Siguan és segurament el sociolingüista català amb més projecció internacional. Autor poliglòt, diverses obres seves han estat traduïdes a diverses llengües. Ha estat vicepresident del Centre Mundial d'Informació sobre l'Educació Bilingüe, vicepresident de la Societat Internacional de Sociolingüística Aplicada i membre de la Junta de Linguapax (Siguan, web personal).

D'aquesta manera, les institucions d'autogovern com ara el Servei d'Ensenyament del Català, de la Generalitat de Catalunya, creat el 1978, van poder disposar d'uns fòrums i d'una primera generació de professionals amb formació en l'estudi i la gestió del contacte de llengües a l'aula. I és en bona mesura gràcies a aquesta nova generació que, si més no a Catalunya i més endavant a les Illes, s'aconsegueix superar el dilema sobre el tractament de la llengua inicial que en alguns moments va arribar a amenaçar de col·lapsar el procés d'extensió del català en les institucions educatives. Contràriament al que s'havia esdevingut amb la (resta de la) sociolingüística —on *bilingüisme* era gairebé sinònim de *substitució* —recordeu el clàssic *El bilingüisme com a mite* d'Aracil (1966)—, en els estudis d'educació i llengües predominava la concepció positiva de bilingüisme que sostenia Siguan i que estava guanyant terreny en la psicolingüística i la sociolingüística internacional del moment. L'Administració educativa del Principat, regida des de les primeres eleccions per partidaris de l'Escola Catalana, va accedir a un cabal de coneixement teòric i aplicat —psicolingüístic, pedagògic i didàctic— que legitimava els programes d'educació bilingüe i en segona llengua, que distingia entre bilingüisme additiu i subtractiu, i que aclaria la diferència entre els programes de submersió i els d'immersió lingüística. Gràcies a aquest coneixement —i, no cal dir-ho, gràcies als successius resultats electorals— els sistemes educatius de Catalunya i, més endavant, de les Illes van poder anar incrementant el paper del català fins a fer-lo la principal llengua de docència (vegeu Argelaguet (1999) per a l'anàlisi politològica del procés).¹⁰

Situada en un marc epistemològic psicolingüístic, al llarg dels vuitanta, la recerca sobre llengües, educació i societat aborda un seguit de temes estrella fàcils de resseguir amb un cop d'ull als treballs del Segon Simposi de Vic (Simposi sobre l'Ensenyament del Català a No-catalanoparlants, 1991 i 1992). En primer lloc, una part significativa dels estudis van consolidant el model lingüístic escolar de conjunció en català, sobretot des d'una perspectiva de la didàctica del català L2 en un context d'immersió (Artigal *et al.*, 1984; Artigal, 1989; Vila, I., 1985). Altres estudis analitzen l'impacte d'aquest model lingüístic sobre les altres competències acadèmiques (Boixaderas, Canal i Fernández, 1992). En la línia de Garcia Sevilla, Viladot (1982) intentarà mesurar el bilingüisme dels escolars d'una manera experimental. En tot cas, diversos treballs —especialment l'obra *Quatre anys de català a l'escola* (Alsina *et al.*, 1983)— deixen clar que en la situació de minorització del català, la docència de l'idioma com a assignatura o fins i tot en règim d'immersió parcial no en garanteix pas l'aprenentatge.

Al tombant de dècada, el model lingüístic escolar de conjunció en català ja té prou consistència teòrica i pràctica (Arnau *et al.*, 1992). Tanmateix, arreu del domini, la relació entre els investigadors i l'Administració dista de ser fluida. Alguns dels autors que s'havien compromès amb l'extensió de la immersió fan públic el seu desencís amb el procés seguit (Artigal, 1990). Per damunt de tot, a cavall entre els darrers vuitanta i els primers noranta, s'estén la percepció entre docents, gestors, investigadors i acti-

10. Pel que fa al paper de les ciències jurídiques en aquest procés, amb obres com la de Milian (1992), ens remetem al capítol d'Eva Pons en aquest mateix volum.

vistes que l'extensió del coneixement del català no està modificant d'una manera fonamental les normes de tria lingüística. Aquesta percepció es traduirà en l'aparició de noves línies de recerca que acostaran la recerca en llengües i educació a (la resta de) les disciplines sociolingüístiques.

EL CREIXEMENT DE LES PERSPECTIVES MÉS SOCIOLINGÜÍSTIQUES

La pregunta [hi ha creixement de l'ús del català com a conseqüència de les polítiques lingüístiques educatives] no és fàcil de respondre. La primera raó de la dificultat és que ens falten estudis empírics sobre el coneixement i l'ús del català en diferents situacions socials que ens permetin algun tipus de generalització. La sociolingüística catalana s'ha decantat més aviat per la ideologia i ha dedicat poca atenció als estudis empírics; una manca que en el futur caldrà corregir. (Siguan, 1992: 13)

Si bé la percepció de Siguan no era totalment exacta —vegeu, per exemple, Ferrando, Prats, Sorribes i Arjona (1990)—, sí que apuntava una mancança real que es va anar corregint al llarg dels noranta. Efectivament, la recerca en llengües i educació s'obrí a altres objectes d'estudi, especialment els usos, les identitats i les actituds etnolingüístiques, i ho féu escampant els nuclis de recerca a d'altres universitats del domini lingüístic.

Així, en primer lloc, arreu del territori comencen a aparèixer els treballs que, com Erill, Farràs i Marcos (1992), Melià (1997) i Colom (1998), aborden els usos lingüístics de la població escolar des d'una perspectiva macrosociolingüística. En segon lloc, sorgeix una línia d'estudi dels usos observats, de base més o menys etnogràfica, que, si bé en un inici se centrarà en estudis de cas —Vila, F. X. (1996), Serra, Mena i Vila (1995), Unamuno (1999), Rosselló (2003)—, més endavant arribarà a l'anàlisi de dades d'ús observat d'una mostra de tot Catalunya —vegeu Vila i Vial (2004) i Galindo (2006); aquesta línia tindrà una especial acollida al Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la UB.¹¹ En tercer lloc, s'afermen els estudis que aborden els coneixements, els usos i les actituds des de perspectives psicosocials, especialment actius a la Universitat de Lleida (UdL) (Huguet i Suils, 1998), vinculats directament al grup Cultura i Educació de Girona, forjat per part de l'antic equip de l'ICE de Barcelona que es trasllada a Girona i continua amb la seva orientació a cavall entre la psicolingüística i el disseny i l'avaluació dels models lingüístics escolars (Serra, 1997; Vila, I., 1995); en aquesta línia, vegeu també Viladot (1993). D'alguna manera, doncs, es consoliden un seguit de línies de recerca ocupades a analitzar els resultats de les polítiques lingüístiques educatives en els seus destinataris.

Simultàniament, s'estrenyen els ponts amb el món de la didàctica de la llengua i s'hi detecta una importació significativa de principis i tècniques originades en les dis-

11. <<http://www.ub.es/cusc/>>.

ciplines sociolingüístiques més interaccionals (Camps i Milian (coord.), 2008). Així, a la Universitat Autònoma de Barcelona s'anirà consolidant, entorn d'Amparo Tusón i Luci Nussbaum, una línia de recerca a cavall entre la pragmàtica, l'anàlisi del discurs i la didàctica de la llengua que acabarà desembocant en la creació del Grup de Recerca en Ensenyament i Interacció Plurilingües.¹² A la UB, el grup de recerca PLURAL (Plurilingüismes Escolars i Aprenentatge de Llengües) de Margarida Cambra i Juli Palou treballa des de l'any 1997 sobre els sabers, les creences i les representacions dels professors de llengües pel que fa a les noves situacions plurilingües a l'escola catalana. A Lleida, el Cercle de Lingüística Aplicada de la UdL, liderat per Josep M. Cots, analitza la formació i les pràctiques docents del professorat de llengua, les habilitats metalingüístiques dels estudiants, la capacitat de reflexió dels estudiants durant el treball en grup, així com l'adquisició de competències i destreses dels nous immigrants a través de l'escolarització. Per la seva banda, les administracions van duent a terme les seves recerques i propostes sobre els models lingüístics respectius, tant a Catalunya (Vial i Canal, 2002) com al País Valencià (Pascual i Sala, 1991).

ELS PRIMERS 2000: ENTRE LA DIVERSITAT I LA DIVERSIFICACIÓ

La primera dècada dels 2000 ha vist l'estabilització de la majoria dels equips de recerca esmentats en l'apartat anterior. Alhora, el camp ha estat marcat per tres factors: *a*) la irrupció del multilingüisme i les noves immigracions; *b*) l'aparició d'alguns nous equips i línies d'estudi, i *c*) un cert impuls a la recerca per part de l'Administració educativa de Catalunya.

Pel que fa al primer canvi, un dels seus primers símptomes fou que a partir de 1997, el seminari organitzat per l'ICE de Girona «Llengua, educació i immigració»¹³ va prendre el relleu al seminari de l'ICE de Barcelona. Un lustre després, la irrupció del multilingüisme en la recerca ja era generalitzada, com demostraren els actes del Tercer Simposi d'Ensenyament del Català a No-catalanoparlants fet a Vic el 2002. L'arribada d'al·loglots ha afavorit l'acostament al món educatiu de lingüistes que n'havien restat més al marge, com en el cas del Grup d'Estudis de les Llengües Amenaçades (GELA) (Comellas, 2007).¹⁴ Pel que fa als equips de recerca existents, tots han anat evolucionant des d'una perspectiva dominada per la dicotomia català/castellà a una recerca marcada per la presència de les llengües al·lòctones. En alguns casos, aquest nou tema ha passat a ser gairebé central, com en el cas de l'equip de l'ICE de Girona (Vila, Siqués i Roig, 2006; Vila *et al.*, 2009). En altres casos, com en el del CUSC-UB/PCB, tot i que hagi estat abordat (Fukuda (2009) o monogràfic de Rosselló (en preparació)), no s'han deixat de banda les recerques sobre els usos, les creences i els coneixements de l'autòctona (Vila (coord.), 2004; Bretxa, Comajoan i Sorolla, 2009; Rosselló, 2010).

12. <<http://greip.uab.cat/>>.

13. <<http://www.udg.edu/Simposi/Presentacio/tabid/6357/language/ca-ES/Default.aspx>>.

14. <<http://www.gela.cat/doku.php>>.

En tot cas, les innovacions no es limiten a la consideració de les llengües al·lòctones. Durant els primers anys del segle XXI han sorgit línies d'investigació que pretenen establir la relació entre l'acció del sistema educatiu i l'evolució del sistema lingüístic del català entre les joves generacions, com el de Carrera (2002), d'inspiració variacionista. Des d'una perspectiva més psicosociolingüística, Baldaquí (2006 i 2009) posa en relació els diferents models lingüístics escolars amb la (in)seguretat lingüística i l'ús efectiu de la llengua dels escolars alacantins. En un altre sentit, també s'estudia l'impacte de les línies en valencià en la revernacularització del català en les àrees més desvalencianitzades (cf. Montoya, Vila i Gomàriz (ed.), 2010). Tot plegat mostra l'emergència en el camp dels investigadors de la Universitat d'Alacant. Mentrestant, des de Catalunya, Querol (2004) ha explorat també el potencial de combinar variables psicosociolingüístiques a l'hora d'explicar el comportament lingüístic de l'alumnat de secundària. Per la seva banda, Benito i González (2007 i 2009) han plantejat la relació entre les polítiques lingüísticoeducatives públiques, la tria de centre educatiu per part dels pares i la segregació social i lingüística.

Finalment, al llarg de la primera dècada del segle XXI, i en gran mesura motivats per les necessitats generades pel nou entorn demolingüístic, les institucions educatives a Catalunya han fet alguns esforços en la recerca en llengües en el camp educatiu: d'una banda, s'han incrementat els ajuts a la recerca —vegeu la Xarxa Llera, més avall; de l'altra, la màxima autoritat en recerca educativa a Catalunya, el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, ha anat assumint la recerca en sociolingüística com a pròpia tant en obres *ad hoc* com en la realització de les seves altres obres (Consell, 2008).

A TALL DE (BREUS) CONCLUSIONS

La recerca sobre llengua, educació i societat als Països Catalans neix amb un nucli central basat en paràmetres psicolingüístics i pedagògics —els models lingüístics escolars i els processos d'ensenyament i aprenentatges lingüístics—, i un seguit de línies més perifèriques que s'endinsen en altres temes, ja sigui en direcció a la llengua —l'ús o el sistema—, ja sigui en direcció més sociològica —la politologia de la llengua, els efectes socials de la gestió de la diversitat lingüística escolar, etc. A hores d'ara, aquest camp de recerca s'estructura en bona mesura segons si la feina realitzada té una orientació didàctica/pedagògica o no, una oposició que deixaria a un costat l'*educació lingüística [i literària]* (Camps i Milian (coord.), 2008) de la resta de la recerca sobre llengua, educació i societat —el que podríem denominar, amb les reserves que calgui, la *sociolingüística del camp educatiu* o *sociolingüística educativa* (Comajoan (en premsa)). De fet, tot i que amb matisos i limitacions, durant l'inici del segle XXI, dues xarxes han anat aplegant el gruix dels investigadors a banda i banda: d'una banda, la Xarxa Llera¹⁵ —educació lingüística i literària en entorns plurilingües— impulsada

15. <<http://www.llera.cat/presentacio.asp>>.

pel Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya; de l'altra, la Xarxa CRUS-CAT¹⁶ —coneixements, representacions i usos del català— de l'Institut d'Estudis Catalans.

En termes generals, la recerca en aquesta àrea ha gaudit d'escàs suport de les administracions. Tot i la importància estratègica de la recerca en aquesta àrea per a les societats catalanòfones i malgrat els intents repetits al llarg de les darreres dècades, a hores d'ara encara no existeix un institut de recerca que impulsi la recerca en sociolingüística [educativa], com sí que n'hi ha en altres àrees de les ciències humanes i socials. Els problemes han estat diversos segons els territoris, però en tots els casos han tinguts efectes perniciosos per a la recerca, que continua fent-se amb mitjans migrats i escassa infraestructura. De fet, aquesta escassa ambició es paga, entre altres coses, amb l'escassa projecció internacional de la recerca feta als nostres països.

Tenint en compte la situació de les societats catalanòfones, la sociolingüística educativa catalana hauria d'haver generat una munió de treballs que permetessin conèixer amb exactitud els beneficis i les limitacions dels models lingüístics escolars emprats arreu del domini en relació amb els aprenentatges lingüístics i els no lingüístics, la promoció de l'ús, la cohesió social i la promoció de la igualtat d'oportunitats. Tot i els perills que això comporta, això no s'ha fet fins ara, i tot fa pensar que aquesta tasca no forma part de les prioritats dels sectors dirigents de les societats catalanòfones. Si res no canvia, doncs, el coneixement dels resultats de les polítiques lingüístiques educatives continuarà depenent més del voluntarisme individual que no pas de l'acció proactiva de les institucions del país.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ALSINA I KEITH, Àlex; ARNAU I QUEROL, Joaquim; BEL I GAYA, Aurora [et al.] (1983). *Quatre anys de català a l'escola: Estudi sobre el coneixement del català i del castellà dels alumnes de quart curs d'EGB. a Catalunya (1981-1982)*. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.
- AMMON, Ulrich; DITTMAR, Norbert; MATTHEIER, Klaus J. (ed.) (1987/1988). *Sociolinguistics: Soziolinguistik: An International Handbook of the Science of Language and Society: Ein Internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Vol. I i II. Berlín; Nova York: Walter de Gruyter.
- ARACIL, Lluís Vicent (1966). «Bilingualism as a myth». *Interamerican Review*, núm. 2 (4), p. 521-533. [Trad. catalana: ARACIL, Lluís Vicent (1973). «El bilingüisme com a mite». A: *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana, p. 39-57]
- ARENAS I SAMPERA, Joaquim; SABATER I SICHES, Ernest (1982). *Del català a l'escola a l'escola catalana: La visió i la tasca de la DEC d'Omniium Cultural*. Barcelona: La Magrana.
- ARGELAGUET I ARGEMÍ, Jordi (1999). *Partits, llengua i escola: Anàlisi de la política lingüística de la Generalitat de Catalunya en l'ensenyament obligatori: 1980-1995*. Barcelona: Mediterrània.

16. <<http://www.demolinguistica.cat/web/>>.

- ARNAU, Joaquim [et al.] (1992). *La educación bilingüe*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació: Horsori.
- ARTIGAL, Josep Maria (1989). *La immersió a Catalunya: Consideracions psicolingüístiques i sociolingüístiques*. Vic: Eumo.
- (1990). «Els programes d'immersió lingüística: un projecte d'escola que s'escola?». *Revista de Catalunya*, núm. 43, p. 9-18.
- ARTIGAL, J. M.; ANGLADA, F.; ARAGONÈS, N. [et al.] (1984). *Com fer descobrir una nova llengua*. Vic: Eumo.
- BALDAQUÍ I ESCANDELL, Josep M. (2006). *El model de llengua i la seguretat lingüística dels joves valencians*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2009). «Inseguretat lingüística o consciència normativa? Inseguretat i ús de la llengua entre els joves valencians». *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 22, p. 71-94. Disponible en línia a: <http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/22/07_Baldaqui.pdf>.
- BASSA, Ramon (1991). *El català a l'escola: 1936/39-1985, crònica d'una desigualtat: De la repressió a la resistència lingüística*. Barcelona: La Llar del Llibre.
- BENITO I PÉREZ, Ricard; GONZÁLEZ I BALLETBÒ, Isaac (2007). *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània: Fundació Jaume Bofill.
- (2009). «Intensitat i caracterització de la segregació a l'escola catalana en clau lingüística». *Noves SL* (hivern). Disponible en línia a: <http://www6.gencat.cat/llengcat/noves/hm09hivern/benito_gonzalez1_6.html>.
- BOIX I FUSTER, Emili; VILA I MORENO, F. Xavier (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BOIXADERAS, Rosa; CANAL, Imma; FERNÁNDEZ, Estel (1992). «Avaluació dels nivells de llengua catalana, castellana i matemàtiques en alumnes que han seguit el programa d'immersió lingüística i els alumnes que no l'han seguit. Resultat de les proves aplicades a divuit escoles de Badalona a l'inici de 3r d'EGB». A: SIMPOSI SOBRE L'ENSENYAMENT DEL CATALÀ A NO-CATALANOPARLANTS. *Segon Simposi sobre l'Ensenyament del Català a No-catalanoparlants: Vic, 4, 5 i 6 de setembre de 1991: Ponències, comunicacions i conclusions*. Vic: Eumo.
- BRETXA, Vanessa; COMAJOAN, Llorenç; SOROLLA, Natxo (2009). «De les pràctiques monolingües familiars a la identificació bilingüe: el cas dels preadolescents de Mataró i la Franja». *Noves SL* (hivern). Disponible en línia a: <http://www6.gencat.cat/llengcat/noves/hm09hivern/bretxa_comajoan_sorolla1_9.htm>.
- CAMPS, Anna; MILLAN, Marta (coord.) (2008). *Mirades i veus: Recerca sobre l'educació lingüística i literària en entorns plurilingües*. Barcelona: Graó.
- CANALS, Eulàlia (2007). «The use of present perfect in the expression of past temporality in L2 Spanish and Catalan by children of Moroccan origin». *Catalan Review*, núm. 21, p. 125-149.
- CARRERA I SABATÉ, Josefina (2002). «Estàndard i variació dialectal en la població escolar nord-occidental». A: ALTURO, N.; VILA, F. X. (cur.). *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: PPU: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana. Secció de Lingüística Catalana, p. 109-124.
- COLEGIO OFICIAL DE PSICÓLOGOS (1991). «Biografía de Miguel Siguán». *Papeles del Psicólogo*, núm. 50. Disponible en línia a: <<http://www.papelesdelpsicologo.es/vernumero.asp?id=502>>.

- COLOM I ORTIZ, Ferran (1998). *El futur de la llengua entre els joves de València: Coneixement, ús i actituds lingüístiques en els joves estudiants de la ciutat de València*. València: Denes.
- COMAJOAN, Llorenç (2010). «Multilingüisme i recerca a Catalunya». A: COMELLAS, Pere; LLEÓ, Conxita (ed.). *Recerca i gestió del multilingüisme: Algunes propostes des d'Europa = Mehrsprachigkeitsforschung und Mehrsprachigkeitsmanagement: Europäische Ansichten*. Münster: Waxmann, p. 253-268.
- COMAJOAN, Llorenç; LLORET, Maria Rosa (2007). «Catalan linguistics: new trends and findings». *Catalan Review*, núm. 21, p. 103-123.
- COMELLAS, Pere (2007). «Idees entorn del llenguatge i de les llengües a l'ensenyament secundari públic de Barcelona: visibilitat, diversitat i correcció». *Catalan Review*, núm. 21, p. 174-206.
- CONSELL SUPERIOR D'AVALUACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU (2008a). *Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO de Catalunya: Avaluació de l'educació secundària obligatòria 2006*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació. Disponible en línia a: <<http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Home/Consell%20superior%20d%27avalua/Pdf%20i%20altres/Static%20file/Informes11.pdf>>.
- (2008b). *Sistema d'indicadors d'educació de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Educació.
- ERILL I PINYOT, Gustau; FARRÀS I FARRÀS, Jaume; MARCOS I MORAL, Ferran (1992). *Ús del català entre els joves a Sabadell: Coneixement, ús i actituds dels estudiants de secundària: Sabadell, curs 1985-1986*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- FARGAS, Assumpta; TIÓ, Josep (cur.) (1982). *Actes del 1er Simposium sobre l'Ensenyament del Català a No-catalanoparlants: Vic, 8-10 d'abril de 1981*. Vic: Eumo.
- FARGAS I RIERA, Assumpta; PUNTÍ I JUBANY, Teresa (coord.) (2004). *Actes del 3r Simposi sobre l'Ensenyament del Català a No Catalanoparlants: Conferències, ponències, comunicacions i conclusions: Vic, 4, 5 i 6 de setembre de 2002*. Vic: Eumo.
- FERRANDO, Aureli; PRATS, Joaquim; SORRIBES, Marisol; ARJONA, Isabel (1990). «L'ús del valencià i les actituds lingüístiques dels alumnes de BUP i COU de la ciutat de Castelló de la Plana». *Miscel·lània*, núm. 89, p. 8-45.
- FUKUDA, Makiko (2009). «Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies». Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana. [Inèdita]
- FUNDACIÓ ARTUR MARTORELL (1972). *El bilingüisme escolar a Catalunya*. Barcelona: Fundació Artur Martorell.
- GALÍ, Alexandre (1931). *Per la llengua i per l'escola*. Barcelona: La Revista.
- GALINDO, Mireia (2006). «Les llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya». Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana. [Inèdita]
- GARCÍA, Ofelia (2009). *Bilingual education in the 21st century: A global perspective*. Malden, EUA: Wiley-Blackwell.
- GARCIA SEVILLA, Lluís; GARAU JAULIN DU SEUTRE, Víctor (1973). *La llengua i l'escola a les Balears*. Ciutat de Mallorca: Obra Cultural Balear.
- HUGUET, Àngel; SUÏLS, Jordi (1998). *Llengües en contacte i actituds lingüístiques: El cas de la frontera catalano-aragonesa*. Barcelona: Horsori.
- HULT, Francis M. (2008). «The history and development of educational linguistics». A: SPOLSKY, B.; HULT, F. M. *The handbook of educational linguistics*. Oxford: Basil Blackwell, p. 10-24.

- MELIÀ, Joan (1997). *La llengua dels joves: Comportaments i representacions lingüístics dels adolescents mallorquins*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- MENA I CORTÉS, Carme; SERRA I BONET, Josep Maria; VILA I MENDIBURU, Ignasi (1993). *Catalanització escolar, tipologia lingüística de l'aula i ús de la llengua catalana*. Universitat de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació: Universitat de Girona. Departament de Psicologia. [Inèdit]
- MILIAN I MASSANA, Antoni (1992). *Drets lingüístics i dret fonamental a l'educació: Un estudi comparat: Itàlia, Bèlgica, Suïssa, el Canadà i Espanya*. Barcelona: Institut d'Estudis Autonòmics.
- MONTOYA ABAT, Brauli; VILA I MORENO, F. Xavier; GOMÀRIZ I AURÓ, Eva (ed.) (2010). *Actes de les Jornades sobre la Revernacularització del Valencià a la Ciutat d'Alacant*. Benicarló: Onada.
- PASCUAL GRANELL, Vicent; SALA, Vicent (1991). *Un model educatiu per a un sistema escolar amb tres llengües*. València: Generalitat Valenciana.
- PUEYO, Miquel (1996). *Tres escoles per als catalans: Minorització lingüística i implantació escolar a Itàlia, França i Espanya*. Lleida: Pagès Editors.
- QUEROL, Ernest (2004). «Comparació dels usos i les representacions de les llengües a les Illes Balears, Catalunya, el País Valencià i Andorra». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 18, p. 43-62.
- REIXACH, Baldiri (1749). *Instruccions per l'ensenyança de minyons*. Girona: Anton Oliva Estamper i Llibreter. [Reed., 1983, Barcelona: Universitat de Barcelona]
- ROSSELLÓ I PERALTA, Carles de (2003). «Catalan or Spanish? Language choice from home to school». A: SAYAHI, L. (ed.). *Selected Proceedings of the First Workshop on Spanish Sociolinguistics*. Somerville, MA, EUA: Cascadilla Proceedings Project, p. 30-42. Disponible en línia a: <<http://www.lingref.com/cpp/wss/1/index.html>>.
- (2010). «Aprendre a aprendre». Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana. [Inèdita]
- (coord.). *Llengua Societat i Comunicació*, núm. 8: *Monogràfic: Llengua i immigració*. Disponible en línia a: <<http://www.ub.edu/cusc/lsc.htm>>. [En preparació]
- SEMINARI LENGÜES I EDUCACIÓ 1974-2002 (s. d.). «Índexs de seminaris i volums publicats». Disponible en línia a: <<http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:7PuqmcfZbEEJ:www.ub.edu/ice/portaling/seminari/seminari-pdf/sle-seminaris-2.pdf+seminari+lleng%C3%BCes+i+educaci%C3%B3&hl=ca&gl=es&pid=bl&srcid=ADGEESiS2456EhafR79kRyzGsEeLpfVvZ92wUfD3w8Crn7YzXjFXu3DHzoqYdesx>>www.ub.edu/ice/portaling/seminari/seminari_breu.htm> [Consulta: 30 març 2010].
- SERRA I BONET, Josep Maria (1997). *Immersió lingüística, rendiment acadèmic i classe social*. Barcelona: Horsori.
- SERRA I BONET, Josep Maria; MENA, Carme; VILA MENDIBURU, Ignasi (1995). «Catalanización escolar, tipología lingüística del aula y uso de la lengua catalana». A: SIGUAN I SOLER, Miquel (coord.). *La enseñanza de la lengua por tareas*. Barcelona: Horsori: Universitat de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació, p. 165-178.
- SIGUAN I SOLER, Miquel (1984). «L'estudi psicològic del bilingüisme. Una revisió crítica». A: SIGUAN I SOLER, Miquel [et al.]. *Estudi experimental del bilingüisme: Seminari*. Barcelona: Fundació Caixa de Barcelona, p. 13-42.
- (1992). «Coneixement i ús de la llengua». A: *Segon Simposi sobre l'Ensenyament del Català a No-catalanoparlants: Vic, 4, 5 i 6 de setembre de 1991: Ponències, comunicacions i conclusions*. Vic: Eumo, p. 9-22.

- SIGUAN I SOLER, Miquel «Miguel Siguan». Web personal <<http://www.gksdesign.com/siguan/biocat.htm>> [Consulta: 30 març 2010].
- SIGUAN I SOLER, Miquel; MACKAY, William F. (1986). *Educación y bilingüismo*. Madrid: Santillana; Ginebra: UNESCO.
- SIMPOSI SOBRE L'ENSENYAMENT DEL CATALÀ A NO-CATALANOPARLANTS (1991). *Segon Simposi sobre l'Ensenyament del Català a No-catalanoparlants: Vic. 4, 5 i 6 de setembre de 1991: Comunicacions*. Vic: Eumo.
- (1992). *Segon Simposi sobre l'Ensenyament del Català a No-catalanoparlants: Vic. 4, 5 i 6 de setembre de 1991: Ponències, comunicacions i conclusions*. Vic: Eumo.
- SPOLSKY, Bernard (1999). «General introduction: the field of educational linguistics». A: SPOLSKY, Bernard (ed.). *Concise encyclopedia of educational linguistics*. Amsterdam: Elsevier.
- SUBIRATS, J. (dir.) (2009). «L'educació postobligatòria a Catalunya. Eixos de desigualtat en les trajectòries formatives més enllà de l'ESO». *Quaderns d'Avaluació*, vol. 14, p. 5-42. Disponible en línia a: <<http://www20.gencat.cat/portal/site/Educacio/menuitem.0abe0881c305d9a1c65d3082b0c0e1a0/?vgnnextoid=736f5db9e1452210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=736f5db9e1452210VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>.
- TOLCHINSKY, Liliana; SALAS, Naymé; PARERA, Joan (2007). «Spoken and written representation of number in L2 Catalan indefinite determiner phrases». *Catalan Review*, núm. 21, p. 321-350.
- UNAMUNO, Virginia. 1999. «Lenguas, escuela y diversidad sociocultural. Etnografía de la acción comunicativa». Tesi doctoral en microfitxa Thesis. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- VALLVERDÚ, Francesc (1980). *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana: Balanç dels estudis de sociologia lingüística als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- VIAL I RIUS, Santi (1990). «Comparació de la situació sociolingüística a l'escola primària a Catalunya entre els cursos 1986-87 i 1989-90». *Escola Catalana*, núm. 274, p. 9-11.
- VIAL I RIUS, Santi; CANAL, Imma (2002). «Llengua i escola a l'ensenyament primari». Barcelona: SEDEC. [Inèdit]
- VILA, Ignasi (1985). *Reflexions sobre l'educació bilingüe: Llengua de la llar i llengua d'institució*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.
- (1995). *El català i el castellà en el sistema educatiu de Catalunya*. Barcelona: Horsori.
- VILA, Ignasi; CANAL, Imma; MAYANS, Pere; PERERA, Santiago; SERRA, Josep Maria; SIQUÉS, Carina (2009). «Las aulas de acogida de la educación primaria de Cataluña el curso 2005-2006: sus efectos sobre el conocimiento de catalán y la adaptación escolar». *Infancia y Aprendizaje*, vol. 32, núm. 3, p. 307-327.
- VILA, Ignasi; SIQUÉS, Carina; ROIG, Teresa (2006). *Llengua, escola i immigració: un debat obert*. Barcelona: Graó.
- VILA I MORENO, F. Xavier (1996). «When Classes are over. Language Choice and Language Contact in Bilingual Education in Catalonia». Proefschrift aangeboden tot het behalen van de graad van Doctor in de Taal- en Letterkunde. Faculteit. Brussel-les: Vrije Universiteit Brussel.
- (2004a). «Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana». *Caplletra*, núm. 37, p. 91-154.
- (2004b). «De l'ús al coneixement: algunes reflexions sobre la promoció de la llengua al sistema educatiu». A: VALLVERDÚ, F. (ed.). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Vic: 17 i 18 d'octubre de 2003*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Vic: Universitat de Vic: Ajuntament de Vic, p. 149-177.

- VILA I MORENO, F. Xavier (coord.) (2004). «Monogràfic: el model lingüístic escolar a Catalunya: balanç i reptes». *LSC - Llengua, Societat i Comunicació*, núm. 1. Disponible en línia a: <http://www.ub.es/cusc/LSC/hemeroteca/numero1/lsc_1.html>.
- VILA I MORENO, F. Xavier; VIAL I RIUS, Santi (2004). «Els usos espontanis de l'alumnat a Catalunya al tombant del mil·lenni: aproximació quantitativa». A: FARGAS, Assumpta; PUNTÍ I JUBANY, Teresa (coord.). *Actes del 3r Simposi sobre l'Ensenyament del Català a No Catalanoparlants: Conferències, ponències, comunicacions i conclusions: Vic, 4, 5 i 6 de setembre de 2002*. Vic: Eumo.
- VILADOT, Maria Àngels (1982). *El bilingüisme a Catalunya: Investigació i psicologia*. Barcelona: Laia.
- (1993). *Identitat i vitalitat lingüística dels catalans*. Barcelona: Columna.